

SU KASİDESİ'NDEN BEŞ BEYİT ÜZERİNE BİR ŞERH DENEMESİ

VEDAT ALİ TOK*

Türk edebiyatının gelmiş geçmiş en büyük aşk ve çile üstadı (ızdırap şairi) Fuzûlî, peygamber âşığı bir şairdir. Ondaki bu aşk, divanı incelendiğinde bâriz bir şekilde görülebilir. Gazellerinde kafiye harfleriyle değıştikçe, çoğunlukla ilk gazeller naat şeklinde yazılmıştır. Özellikle, Peygamberimizin torunu Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmiş olması, şairin Kerbela'yı mukaddes bir makam gibi telakki etmesine yol açmıştır. Şiirlerinin bir çoğunda Hz. Hüseyin'in şehit edilme hadisesine telmih vardır. Hadîkatü's-Süedâ" isimli eserinde ise bu olaya daha geniş bir yer ayırmıştır.

Fuzûlî'nin en meşhur naatı şüphesiz ki "Su Kasidesi" diye meşhur olan Kasîde Der-Na't-i Hazret-i Nebevî'sidir. Bu kasîdede Fuzûlî, o zamana kadar kullanılmayan su motifini kullanmıştır. Hakikatte suyun Türk tasavvuf kültüründe önemli bir yeri vardır. Zira su 'anâsır-ı erbaa'dandır¹. Fakat su, Fuzûlî'nin hayatında çok daha farklı bir anlam taşımaktadır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi o, Kerbela topraklarında yaşamış; bu toprakların bütün susuzluğunu, meşakkatini, maddi-manevi sıkıntısını çekmiş bir

* Mehmet Akif Anadolu Lisesi Tarih Öğretmeni / ERZURUM

insandır. İnsan, fitri olarak sevdiği, ihtiyacını hissettiği bir şeyi; arzu ettiği bir nesnede kişileştirir. Söz gelişi özellikle klasik edebiyatımızın manevi dünyasında “sevgili” hep “gül” ile idealize edilmiştir. Fakat sonraki dönemlerde sevgilinin teşbih edildiği noktalar, nesnelere, kavramlar da değişebilmiştir. Mesela Tanzimat döneminde “sevgili” zaman zaman “vatan”, “hürriyet”, “cumhuriyet” gibi kavramlarla karşılanırken; “sevgili”nin bazen de “Türkiye”, “İstanbul”... gibi coğrafyalarla temsil edildiğini görürüz.

İşte yukarıda izah ettiğimiz sebeplerden ötürü, Fuzûlî de çok sevdiği Hz. Muhammet (s.a.v.)’i su ile anlatmayı hedeflemiştir. Bu şiir aşğıdaki şaheser beyitle başlıyor:

Saçma ey göz eşkden gönümdeki odlare su

Kim bu denlü dutuşan odlare kılmaz çâre su

Beyti daha iyi anlayabilmek için Peygamber Efendimizle Hz. Âişe arasında geçen şu diyaloga kulak verelim:

Hz. Âişe anlatıyor: “*Ey Allah’ın Resulü!*” dedim, verilmemesi caiz olmayan şey nedir?” Su, tuz ve ateş!” buyurdular. Ben tekrar? “*Ey Allah’ın*

Resulü dedim. Evet suyu anladık öyledir, ama tuz ve ateş niye öyledir?” dedim. Şu cevabı verdi: “Ey Humeyrâ! Kim (isteyene) ateş verirse, bu ateşin pişirdiği her şeyi tasadduk etmiş gibi sevap kazanır! Kim de tuz verirse, o da bu tuzun tatlandırdığı her şeyi tasadduk etmiş gibi olur. Kim su bulunan yerde bir Müslümana bir içimlik su içirirse sanki bir köle âzâd etmiş gibi olur, suyun bulunmadığı yerde içirirse, onu ihya etmiş gibi olur.”

Daha şiirin ilk beytinde bir tezatla buluşturuyor şair bizi: Ateş ve su. Ateş şiddetli bir arzunun, su ise arzu duyulanın sembolüdür. Buna göre şair o kadar büyük bir arzu ateşiyle kavrulmaktadır ki değme sular onu söndüremez. Ateş, şairin içinde yaşadığı coğrafyanın bir özelliğidir. Su ise onu ferahlatacak, serinletecek her türlü çare, derman olarak düşünülebilir. “Ey göz! Gönümde yanan ateşlere gözyaşından su saçma; çünkü böyle tutuşan ateşlere su fayda etmez.” diyor ilk beyitte şair. Gözlerinden akan yaşları çok şiddetli görüyor belli ki. Çünkü oradan gelen su ile bir yangını söndürmeye çalışıyor. Gerçi yangın da ondan daha şiddetli. Öyle ki gözyaşından gelecek sular söndürecek gibi değil.

Gönüldeki ateş, aşk ateşidir. Maddi bir ateş değil. Mecnunca bir sevdaya tutulan âşîğın mizacı da ağlamaktır. Aslında gözyaşı ile gönül ateşi tezat gibi görünse de ikisi de aynı duygunun -aşkın- sonucudur. O yüzden birinin diğerine derman olacak durumu da söz konusu olamaz; çünkü her ikisi de aynı menşe'den kaynaklanıyor. Yani çıkış noktalarında tezat olmadığı için birbirleriyle ünsiyet hâлиндeler. Bir başka deyişle ikisi birbirinden derman arıyor; ancak ikisi de yardıma muhtaç. Öte yandan Fuzûlî gözlerine “su saçma!” emrini veriyor ki bu da gönlündeki ateşin sönmesini istemediğine işaret eder; çünkü bu ateş Peygamber sevgisiyle yanan bir ateştir.

Şiirde anâsır-ı erbaa'da geçen ateş, toprak, su ve havanın hepsine yer verilmekle beraber, şiirde özlenen asıl unsur su; ikinci olarak da havadır. Buna göre Fuzûlî'nin mizacının ‘su’ya meyilli olduğu söylenebilir.

Şiirin genelinde hâkim mevsim bahar, hâkim renk de yeşildir. Yeşil, aynı zamanda şairin bütün özlemlerinin sembolü kabul edilebilir.

Beyitte su ve ateş tezat teşkil eden kelimelerdir. Bu anlamda “göz” kelimesi de tesadüfen seçilmemiştir. Bu kelimenin “su kaynağı” olan göz ile ilişkisi vardır.

Âb-gündür günbed-i devvâr rengi bilmezem

Ya mubît olmuş gözümde günbed-i devvâre su

Ağlamak, âşîğın mizaçlarından demistik. Bu beyitte de şair çok ağladığını, öyle ki ağlamaktan, her tarafı su renginde gördüğünü ifade ediyor: “Bilmiyorum, gökyüzü mü su rengindedir, yoksa göz yaşlarım mı gökyüzünü kaplamıştır.”

İnsan, psikolojisi icabı kendi iç âleminde olup bitenleri dış dünyadaki nesnelere yükleyebilir. Şair iç dünyasındaki ağlamaklı hâli dış âlem için düşünüyor ve görüyor. Böyle düşünmeyi tektleyici unsurları da gözardı etmemek gerekiyor.

Mesela gökyüzünün maviliği şairde hemen “su” çağrışımı yapıyor.

Burada bir mübalağa söz konusudur. Fuzûlî çok ağladığını ifade etmek için gözünden akan yaşların gökyüzünü kapladığını söylüyor. Gökyüzünün neden mavi olduğunu bilmez gibi görünecek tecâhül-i ârif sanatı yapıyor.

Suya versin bâğbân gülzârı zahmet çekmesün

Bir gül açılmaz yüzün tek vîse bin gülzâre su

Şair bu beyitte Hz. Muhammet'in eşsiz bir güzelliğe sahip oluşunu, dünyaya O'nun gibi birinin bir daha gelemeyeceğini ifade etmesi yanında gül ile olan alakasına da işaret ediyor.

“Suya versin” sözünü birkaç anlamda yorumlayabiliriz: Gül bahçesini istediği kadar sulasın, gül bahçesi ile istediği kadar uğraşsın, gül bahçesini suya versin; yani boş versin, uğraşmasın... Buradaki “bâğbân” sözünün neye delalet ettiği tam olarak açık değil. Gülü yetiştiren, Hz. Muhammet'i yaratan bâğbân ise eğer, O'nun, dilerse başka gülleri de yetiştirmesi kudreti dahilindedir. Bu yüzden “bâğbân”ı mecazi anlamda düşünmek doğru olmaz kanaatini taşıyorum.

Fuzûlî'nin şiirlerinde mecazla gerçek birbirine o kadar girmiş durumdaki, kelimenin önünü sonunu düşünmeden karar vermek, şiiri yanlış yorumlamalara sebep olabilir.

Ohşadabilmez gubârını mubarrir hattuna

Hâme tek babmakdan inse gözlerine kare su

Yazıcı, kalem gibi yere baka baka gözlerine kara su inse de, istediği kadar uğraşsa da senin hattının bir tozuna benzetemez.

Bu beyitte hat sanatı ile ilgili terimler (muharrir, hat, gubar, kalem, kara su=mürekkep) dikkat çekiyor. Hat kelimesinin çizgi, yazı anlamlarından başka yüzdeki tüy manası da vardır. Bu be-

Yit önceki beyitte geçen anlamı kuvvetlendirmek için söylenmiş; öncekine benzer bir ifade taşımaktadır. Kalem, kişileştirilmiştir. Şair, hattat istediği kadar uğraşın senin tozuna benzer bir şey çizemez diyor. “Gubâr” kelimesi tevriyeli (iki anlama gelecek şekilde) kullanılmıştır. Bu kelimenin bir anlamı toz, diğer anlamı da hat sanatında ince bir yazı çeşididir (gubârî). İfade edilenleri şöyle bir göz önüne getirecek olursak Fuzûlî'nin neden en büyük şair diye nitelendirildiği de ortaya çıkacaktır:

Burada, bir anlamda herhangi bir iş üzerinde çok uğraşan insanın tasviri, karşılaştığı problemin karşısındaki çaresizliği resmediliyor. Hattatın elindeki kalemin ucuna mürekkep gelebilmesi için ucunun yere doğru tutulması gerekir. Bir nesneye çok bakan, birinin yollarını gözleyen insanın “bakmaktan gözlerine kara su iner.” Gözlere kara su inmesi, bir deyimdir. Güçlüğü, zorluğu, beklemeyi ifade eder. “Ohşamak” kelimesinin “okşamak” fiilinin yanında Âzerî Türkçesinde “benzetmek” anlamını karşıladığını da hatırlatalım.

Suyun akışı ile ilgili güzel sebepler buluyor şair. Hüsn-i ta'lîl sanatının da en güzel örneklerinden sayılabilecek bir beyit:

*Ravza-i kâiyuna her dem durmayıp eyler güzâr
Âşık olmuş gâliba ol serv-i hoş-refîâre su*

Su, durmadan, sevgilinin Ravzasına doğru akıp gidiyor. Galiba o da serviye benzeyen nazlı gidişli güzele âşık olmuştur.

Burada sözü geçen “Ravza” Peygamber Efendimiz'in türbesidir.. Servi suyu seven bir ağaçtır. Akarsuların servi diplerinden dolana dolana akıyor olması, şairde suyun serviye âşık olma-

sı imajını uyandırıyor.

Asıl anlatılmak istenen düşünce ise, tıpkı suyun serviye olan aşkı gibi, şairin gönlünün Peygamber Efendimize olan aşkıdır.

Su Kasidesi'nde toprak-su tezadı çeşitli kârinelerle bir arada kullanılıyor. Fuzûlî'nin bu iki mizaca da uygun karakterde olduğunu görüyoruz; fakat ilk beyitte içinin ateşlerle yandığından söz ediyor. Bu, belki de ateş tabiatlı olmayı istememesine rağmen kendinde bu hâlin de bulunduğu işaret sayılabilir.

Başta da söylediğimiz gibi “su” motifini ilk kez Fuzûlî'de görüyoruz. Aynı sırada -onlar da Fuzûlî kadar yanmışlar mıydı bilmem ama- “su” redifli Zâtî, Hayâlî Bey ve Taşlıcalı Yahyâ başta olmak üzere, birkaç şair daha güzel yazmışsa da onun kadar güçlü ve etkili olamamışlardır. Her biri çağına damgasını vuran şairler olmalarına rağmen, Fuzûlî dışındakilerin bu redifle yazdıkları şiirler bugün dikkat çekmeyecek kadar güdük kalmıştır. Oysa Fuzûlî'nin en meşhur şiirlerinden birisi “Su” redifli kasidesidir.

Bu kasideye hangi bakış açısıyla bakarsak bakalım, bir ihtişamla karşılaşırız. Peygamber aşkı başta olmak üzere, güçlü bir lirizmi, güzel bir anlatımı, akılda kalıcı ifadeleri ve Divan şiirinin en güzel tasvirlerinden birini de yine Su Kasidesi'nde bulmak mümkündür.

¹ Anâsır-ı Erbaa: Dört unsur demektir. Bunlar hava, su, ateş ve topraktır. Bu dört unsur, varlık aleminin de esasını teşkil eder. Bunların insanların mizaçlarına da hâkim olduğuna inanılır. Hava soğukluk, su yaşlılık, ateş sıcaklık, toprak kuruluk işaretidir.